

УДК 631.431.1:633.35:633.11:633.63:631.51

ЩІЛЬНІСТЬ ҐРУНТУ НА ПОСІВАХ ГОРОХУ, ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ТА БУРЯКА ЦУКРОВОГО ЗАЛЕЖНО ВІД ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ

В.Г. КРИЖАНІВСЬКИЙ, аспірант

П.В. КОСТОГРИЗ, кандидат сільськогосподарських наук

В статті наведено результати дворічних досліджень щільності чорнозему опідзоленого важкосуглинкового на посівах гороху, пшениці озимої та буряка цукрового залежно від заходів основного обробітку ґрунту у п'ятирічній сівозміні.

Оптимальні фізичні властивості ґрунту, в поєднанні з іншими умовами життя рослин, забезпечують високу продуктивність сільськогосподарських культур. Ці властивості залежать від генетичного складу ґрунту, його гранулометричного складу і вмісту гумусу. Інтенсифікація землеробства, застосування важкої техніки та постійного обробітку сільськогосподарськими знаряддями призводить до ущільнення ґрунту. Це зумовлює руйнування його структури, погіршення водно-фізичних властивостей, зменшення вмісту гумусу.

Більшість чорноземних ґрунтів має пухку, грудкувато-зернисту структуру і характеризується щільністю 1,2—1,3 г/см³ [1].

В.М. Кільдюшкін, В.К. Бугаєвський та А.А. Романенко [2] при дослідженні способів основного обробітку ґрунту під зернові культури в зернотравопросапній сівозміні встановили, що його щільність була значно нижчою за проведення оранки на глибині 25-27 см — 1,19-1,20 г/см, порівняно з поверхневим обробітком на 6-8 см — 1,31-1,35 г/см³.

Ж.Л. Матковська [3] зазначає, що закономірність зміни щільності ґрунту, залежно від особливостей обробітку, зберігається і через 20 років після закладання досліду. Так, у середньому за 1999-2000 роки щільність орного шару ґрунту на період сівби буряка цукрового у ланці з чорним паром при оранці на глибину 30-32 см становила 1,19 г/см³, а за поверхневого обробітку

— 1,24, у ланці з повторною пшеницею озимою при глибокій оранці — 1,18, а за плоскорізного обробітку на таку ж глибину — 1,22 г/см³.

В.Т. Канцалієв [4], проводячи дослідження на чорноземах звичайних легкосуглинкових, встановив, що у варіантах із постійним плоскорізним обробітком на 20-22 см і при поєднанні його з поверхневим обробітком на 6-8 см у ланці восьмипільної сівозміни горох — пшениця озима — соняшник щільність була в межах 1,13-1,32 г/см³, а при постійній оранці на 20-22 см - 1,11-1,28 г/см³.

За даними В.П. Гордієнка [5], рівноважна щільність чорноземів південних карбонатних в шарі 0—10 см знаходиться в межах 1,17-1,19 г/см³, в шарі 10-20 см — 1,24-1,26 і в шарі 20-30 см - 1,26-1,28 г/см³, тобто не виходить за межі оптимальної і свідчить про можливість мінімізації їх обробітку, що було підтверджено багатьма дослідженнями Кримського ДАТУ і Кримської державної сільськогосподарської дослідної станції.

Методика досліджень. Питання впливу різних заходів основного обробітку ґрунту на його щільність при вирощуванні гороху, пшениці озимої та буряка цукрового вивчали на дослідному полі кафедри загального землеробства Уманського НУС протягом 2007-2008 років у стаціонарному польовому досліді з різними заходами основного обробітку ґрунту в п'ятипільній сівозміні з таким чергуванням культур: 1 — горох, 2 — пшениця озима, 3 — буряк цукровий, 4 — ячмінь ярий, 5 — кукурудза на зерно.

Схема досліді включала такі варіанти:

1 — оранка під всі культури: під горох, пшеницю озиму та ячмінь ярий — на 20-22 см; під буряк цукровий — на 30-32 см; під кукурудзу — на 25-27 см;

2 — культивування КПЗ~3,8 під всі культури на 6-8 см;

3 — культивування КЛЗ~3,8 під більшість культур, а під буряк цукровий — оранка на 30-32 см;

4 — без проведення основного обробітку під більшість культур, а під буряк цукровий — оранка на 30-32 см.

Полицеву оранку проводили плугом ПЛН-4—35. Варіанти у досліді

розміщували методом рендомізованих повторень. Повторність — разова, посівна площа ділянки складала 576м². Визначення щільності ґрунту проводили методом ріжучих кілець у модифікації Н.А. Сачинського до глибини 30см. Ґрунт дослідного поля — чорнозем опідзолений, мало гумусний важкосуглинковий на лесі.

Результати досліджень. У 2007 році вивчення заходів основного обробітку ґрунту показало, що на початку вегетації гороху в орному шарі показники щільності були більші на істотну величину у варіантах з ґрунтозахисними обробітками, порівняно з оранкою (табл 1). Загалом на початку вегетаційного періоду спостерігалась тенденція, до збільшення щільності зі зменшенням глибини обробітку ґрунту та без проведення основного обробітку. У посівному шарі ґрунту за всіх заходів обробітку показники щільності знаходилися в оптимальних межах. В орному шарі щільність у варіантах теж змінювалась незначно і була в межах 1,22- 1,28г/см³.

У 2008 році на початку вегетації гороху щільність ґрунту в орному шарі в усіх варіантах досліді була дещо нижчою, порівняно з попереднім роком. При цьому, як і в перший рік досліджень, деяку перевагу мала оранка, за якої щільність на різних глибинах орного шару коливалась від 1,12 до 1,21 г/см³, а після ґрунтозахисних обробітків — від 1,15 до 1,25 г/см³.

В середньому за два роки досліджень у весняний період дещо кращі показники розпученості орного шару ґрунту під посівами гороху були на фоні оранки. Зростання щільності ґрунту у варіантах із ґрунтозахисними обробітками зумовлено, в основному, підвищенням цього показника в глибших шарах, що не оброблялись.

**I. Щільність ґрунту на посівах гороху за різних заходів основного
обробітку, г/см³**

Варіант обробітку ґрунту	Початок вегетації				Середина вегетації			
	Шар ґрунту, см				Шар ґрунту, см			
	0-10	10-20	20-30	0-30	0-10	10—	20-30	0-30
2007 рік								
Оранка	1,15	1,25	1,26	1,22	1,27	1,36	1,34	1,32
Культивація КПЭ-3,8	1,18	1,29	1,27	1,25	1,24	1,34	1,32	1,30
Культивація КПЭ-3,8 з оранкою під буряк цукровий	1,17	1,27	1,26	1,23	1,25	1,33	1,31	1,29
Без проведення і основного обробітку ґрунту, а під буряк цукровий — оранка	1,24	1,30	1,29	1,28	1,26	1,34	1,32	1,31
НІР _{0,95}	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01
2008 рік								
Оранка	1,12	1,21	1,21	1,18	1,18	1,31	1,29	1,26
Культивація КПЭ-3,8	1,15	1,23	1,22	1,20	1,22	1,32	1,31	1,28
Культивація КПЭ-3,8 з оранкою під буряк цукровий	1,14	1,22	1,21	1,19	1,21	1,31	1,30	1,27
Без проведення основного обробітку ґрунту, а під буряк цукровий — оранка	1,22	1,25	1,23	1,23	1,24	1,33	1,31	1,29
НІР _{0,95}	0,02	0,01	0,01	0,02	0,03	0,01	0,01	0,02
Середнє								
Оранка	1,14	1,23	1,14	1,20	1,23	1,34	1,32	1,29
Культивація КПЭ-3,8	1,17	1,26	1,25	1,23	1,23	1,33	1,32	1,29
Культивація КПЭ-3,8 з оранкою під буряк цукровий	1,16	1,25	1,24	1,21	1,23	1,32	1,31	1,28
Без проведення основного обробітку ґрунту, а під буряк цукровий — оранка	1,23	1,28	1,26	1,26	1,25	1,34	1,32	1,30

В середині вегетації гороху щільність ґрунту значно залежала від впливу як антропогенних, так і природних факторів. Так, у 2007 році вона була істотно

меншою на фоні застосування ґрунтозахисних обробітків. Із поглибленням орного шару щільність ґрунту зростала за оранки від 1,27 до 1,36 г/см³. У 2008 році до середини вегетації гороху відбулися зміни впливу варіантів основного обробітку на щільність ґрунту порівняно з попереднім роком. Так, на фоні оранки та ґрунтозахисних обробітків значення цього показника були дещо меншими.

В середньому за 2007-2008 роки досліджень у середині вегетації гороху розпушеність всього орного шару ґрунту була близька в усіх варіантах основного обробітку і знаходилась в межах 1,23-1,34 г/см³.

2. Щільність ґрунту на посівах пшениці озимої за різних заходів основного обробітку, г/см³

Варіант обробітку ґрунту	Початок вегетації				Середина вегетації			
	Шар ґрунту, см				Шар ґрунту, см			
	0-10	10-20	20-30	0-30	0-10	10-20	20-30	0-30
2006-2007 рік								
Оранка	1,14	1,22	1,23	1,20	1,25	1,34	1,33	1,31
Культивація КПЭ-3,8	1,15	1,26	1,25	1,22	1,22	1,32	1,31	1,28
Культивація КПЭ-3,8 з оранкою під буряк цукровий	1,17	1,24	1,24	1,21	1,20	1,29	1,28	1,26
Без проведення основного обробітку ґрунту, а під буряк цукровий — оранка	1,21	1,27	1,26	1,25	1,24	1,33	1,31	1,29
НІР _{0,95}	0,01	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02
2007-2008 рік								
Оранка	1,15	1,27	1,28	1,24	1,20	1,28	1,28	1,25
Культивація КПЭ-3,8	1,20	1,31	1,29	1,27	1,21	1,31	1,29	1,27
Культивація КПЭ-3,8 з оранкою під буряк цукровий	1,18	1,29	1,27	1,25	1,21	1,29	1,27	1,26
Без проведення основного обробітку ґрунту, а під буряк цукровий — оранка	1,25	1,32	1,29	1,29	1,23	1,33	1,29	1,28
НІР _{0,95}	0,03	0,02	0,01	0,03	0,01	0,01	0,01	0,02

Середнє								
Оранка	1,16	1,25	1,26	1,22	1,23	1,31	1,31	1,28
Культывація КПЭ-3,8	1,18	1,29	1,27	1,25	1,22	1,32	1,30	1,28
Культывація КПЭ-3,8 з оранкою під буряк цукровий	1,17	1,27	1,26	1,23	1,21	1,29	1,28	1,26
Без проведення основного обробітку ґрунту, а під буряк цукровий — оранка	1,23	1,29	1,28	1,27	1,24	1,33	1,30	1,29

На посівах пшениці озимої дослідження щільності ґрунту показали, що на початку вегетації культури у 2006 році цей показник істотно зростав у всьому орному шару за зменшення інтенсивності основного обробітку (табл. 2). При цьому на фоні оранки з глибиною щільність ґрунту зростала від 1,14 до 1,23 г/см³, в той час як на фоні культувації КПЭ-3,8 та без проведення основного обробітку ґрунту найбільші її значення були в шарі ґрунту 10-20 см і становили відповідно 1,26 та 1,27 г/см³.

3. Щільність ґрунту на посівах буряка цукрового за різних заходів основного обробітку, г/см³

Варіант обробітку ґрунту	Початок вегетації				Середина вегетації			
	Шар ґрунту, см				Шар ґрунту, см			
	0-10	10-20	20-30	0-30	0-10	10-20	20-30	0-30
2007 рік								
Оранка	1,17	1,22	1,24	1,21	1,20	1,37	1,33	1,30
Культывація КПЭ-3,8	1,20	1,30	1,28	1,26	1,22	1,34	1,31	1,29
Оранка, а під інші культури культувація КПЭ-3,8	1,15	1,20	1,22	М9	1,21	1,37	1,32	1,30
Оранка, а під інші культури без основного обробітку	1,18	1,23	1,25	1,22	1,20	1,38	1,34	1,31
НІР _{0,95}	0,01	0,03	0,02	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01

2008 рік								
Оранка	1,10	1,23	1,21	1,18	1,18	1,32	1,29	1,26
Культивація КПЭ-3,8	1,13	1,32	1,28	1,24	1,22	1,33	1,30	1,2,8
Оранка, а під інші культури культури культивациа КПЭ-3,8	1,09	1,21	1,19	1,16	1,17	1,31	1,28	1,25
Оранка, а під інші культури без основного обробітку	1,11	1,24	1,22	1,19	1,19	1,32	1,29	1,27
НІР _{0,95}	0,02	0,04	0,03	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01
Середнє								
Оранка	1,14	1,23	1,23	1,20	1,19	1,35	1,31	1,28
Культивація КПЭ-3,8	1,17	1,31	1,28	1,25	1,22	1,34	1,31	1,29
Оранка, а під інші культури культури культивациа КПЭ-3,8	1,12	1,21	1,21	1,18	1,19	1,34	1,30	1,28
Оранка, а під інші культури без основного обробітку	1,15	1,24	1,24	1,21	1,20	1,35	1,32	1,29

В цей період у 2007 році закономірність впливу варіантів основного обробітку на щільність ґрунту була такою, як і в минулому році, проте відбулось деяке збільшення цього показника у варіантах із ґрунтозахисними обробітками.

На середину вегетації пшениці озимої в 2007 році щільність ґрунту у шарі 0-30 см була істотно більшою за оранку. У цей період у 2008 році, як і в середньому за два роки досліджень, дещо менша щільність ґрунту загалом була у варіанті з оранкою — різниця, порівняно з мінімальними обробітками, становила відповідно 0,02-0,03 та 0,01 г/см³.

Про щільність ґрунту під посівами буряка цукрового залежно від заходів основного обробітку свідчать дані, наведені в таблиці 3. У 2007 році на початку вегетації цієї культури щільність верхнього (0-10 см) шару ґрунту була нижчою на фоні оранки на 0,02-0,03 та 0,05 г/см³. Ще більша різниця була у шарі 10-20 та 20-30 см. У середньому в орному шарі щільність була більшою на 0,04-0,05 та 0,07 г/см³ після ґрунтозахисного обробітку.

У 2008 році на початку вегетації буряка цукрового щільність орного шару ґрунту була майже такою, як у 2007 році, і, як наслідок, у середньому за два роки досліджень у весняний період цей показник був дещо нижчим у варіанті з оранкою.

У середині вегетації буряка цукрового щільність ґрунту змінювалась під впливом ґрунтообробних знарядь, атмосферних опадів, а також за рахунок самоущільнення. У 2007 році внаслідок підвищених температур навесні та критичного рівня зволоження на цей період ґрунт «спікався», а тому щільність зростала, порівняно з попереднім періодом визначення. Так, у шарі 0-30 см на фоні культивації щільність ґрунту становила $1,29 \text{ г/см}^3$, що на $0,01-0,02 \text{ г/см}^3$ менша, ніж за оранки. На фоні останньої ґрунт ущільнювався набагато інтенсивніше, особливо в шарах 10-20 та 20-30 см, де різниця, порівняно з початковим періодом визначення, становила $0,15 - 0,17$ та $0,09-0,10 \text{ г/см}^3$. Це, можливо, зумовлювалось більшими втратами вологи внаслідок випаровування з поверхні ґрунту. У 2008 році погодні умови були менш посушливими, а тому ґрунт до середини вегетації буряка цукрового був дещо менше щільним, порівняно з попереднім роком. При цьому в середньому у шарі 0-30 см незначна перевага була на фоні оранки. У середньому за два роки досліджень у період середини вегетації буряка цукрового щільність орного шару ґрунту в цілому практично не залежала від заходів основного обробітку, і становила $1,27-1,28$ і $1,29 \text{ г/см}^3$ відповідно за оранки та культивації.

Висновок. Щільність чорнозему опідзоленого важкосуглинкового мало залежить від основного обробітку взагалі та від різних заходів його проведення при вирощуванні гороху, пшениці озимої і буряка цукрового. Під їх посівами вона знаходилася в межах оптимальних параметрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайко В. Ф. Наукові основи ведення зернового господарства / Сайко В.Ф., Лобас М. Г., Яшовський В. І. — Київ.: Урожай, 1994. — 336 с.

2. Кильдюшкин В.М. Основная обработка почвы в эрозионно опасных и равнинно-западинных агроландшафтах Северного Кавказа / В.М.Кильдюшкин, В.К. Бугаевский, А.А. Романенко // Достижения науки и техники АПК. — 2004. — № 11. — С. 25-26.

3. Матковська Ж.Л. Агрофізичні властивості ґрунту при різних способах обробітку / Ж.Л. Матковська // Цукрові буряки. — 2000. — № 5. — С. 17.

4. Канцалиев В.Т. Обработка почвы, засуха и урожай /В.Т. Канцалиев // Земледелие. — 1993. — № 7. — С, 22.

5. Гордієнко В.П. Мінімізація обробітку ґрунту і проблеми її застосування / В.П. Гордієнко // Аграрний вісник Причорномор'я. — Одеса, 2004. — Вип.(26). —Ч.І. —С.21-25.

Одержано 5.04.10

Плотность чернозема опідзоленого тяжелосуглинистого мало зависит от основного возделывания вообще и от различных мероприятий его проведения при выращивании гороха, пшеницы озимой и свеклы сахарной. Под их посевами она находилась в пределах оптимальных параметров.

Ключевые слова: *горох, пшеница озимая, свекла сахарная, пахота, культивация, без основной обработки*

